

Kulturell schizofreni och "en begåvad copywriter med kuk i namnet" som blivit författare.

MAGDALENA ŻMUDA-TRZEBIATOWSKA

VEM ÄR ZBIGNIEW KUKLARZ? Den förste polacken som fick en roman (skriven på svenska) utgiven av Bonniers förlag? En copywriter som passar på att leka författare under en period då icke-svenskklingande namn är en trend i den svenska litteraturen? Eller kanske en andra generationens invandrare som använder det litterära skapandet för att få ordning på sin dubbla svensk-polska identitet? Det finns en lika stor portion sanning och generalisering i var och en av beskrivningarna ovan. Ingen av dem separat ger en tillfredsställande bild av den författare som hittills har publicerat två romaner, fått god kritik av kulturskribenterna på de största svenska tidningsredaktionerna och väckt en hel del kontroverser bland sverigepolacker. Men de ger

en klar signal om att frågan som jag ställt inledningsvis är svårare än man skulle kunna tro. De kan också betraktas som en bra utgångspunkt till den diskussion om Zbigniew Kuklarz plats på den svenska litterära marknaden och hans eventuella betydelse för polsk-svenska kulturella närmanden som jag vill ta upp i min text. Särskilt intressant i detta sammanhang är vilken bild av polacker och Polen den svenske läsaren kan få av läsningen. I mitt försök att jämföra bilden som skapats av Kuklarz med de stereotypa föreställningarna som förmedlas i medierna och är inrotade i svenskarnas medvetande anknyter jag till min forskning kring polsk-svenska relationer som presenterats i doktorsavhandlingen *Polen-Sverige: Bilder av varandra och den nationella identiteten mot bakgrund av svenska och polska presstexter från åren 1989—1999*.

Namnet Zbigniew Kuklarz är taget. Författaren påstår att han därigenom bättre kan skydda sin familj från att hängas ut i medierna. Han säger sig också vilja använda sitt rätta namn bara i yrkessammanhang, dvs. på en reklambyrå, där det redan har blivit känt. Att han vid flera tillfällen avslöjar en hel del biografiska fakta och tillåter att fotografier på honom publiceras vid intervjuerna och recensionerna tycks dock strida mot den deklarerade önskan att dölja sin identitet. I en intervju berättar han t.ex. att Zbigniew är hans andra förnamn och efternamnet börjar på samma stavelse som pseudonymen.¹ I Internets tidevarv tar det inte mycket tid och möda att demaskera honom. En kollega från reklambranschen presenterar honom i sin blogg som "en begåvad copywriter med kuk i namnet", dvs. Petrus Kukulski som dessutom är författare och publicerar under pseudonymen Zbigniew Kuklarz.²

I biografiska faktarutor vid recensionerna kan vi hitta information om att Zbigniew Kuklarz föddes 1967, är uppvuxen

---

¹ Andersson Jasiulewicz, Anna, Rozmawiamy ze „Zbigniewem” (intervju med Zbigniew Kuklarz). *Polonia Info* 2005-09-07.

² Åkerberg, Mattias Lite om en apa och en begåvad copywriter med kuk i namnet. Please Copy Me. En blogg om att skriva reklam 2009-09-07; <http://www.pleasecopyme.se/tag/johan-olivero/>

i Tumba och att han numera bor med fru och två döttrar i Solna. Han har lärarutbildning i svenska, franska och engelska, studerade dessutom på Berghs School of Communication och fick därefter jobb inom reklamen. Som författare debuterade Kuklarz 2005 med romanen *Hjälp, jag heter Zbigniew*. 2008 kom hans andra bok ut, *Anteckningar från en liten Fiat*?³

Handlingen i romanen *Hjälp jag heter Zbigniew* utspelar sig i början av 2000-talet, under huvudkaraktären Zbigniew Kuklarz syster Agnieszkas fyrtioårskalas. I ett radhus i Stockholms-förorten Haninge samlas ett brokigt sällskap där olika generationer polska invandrare är representerade. Trots att de flesta har bott i Sverige en längre tid är de starkt förankrade i sitt gamla hemlands traditioner och belastade med en rad polska ovanor. De tycks också lida av en rad invandrarkomplex. På festen dricks det massor av alkohol, det berättas polska vitsar om kärringen som kom till doktorn och det sjungs polska barnvisor och ramsor. Stämningen stiger och svenska grannar funderar på att ringa polisen. Så småningom börjar festdeltagarna ventilera sina känslor och då förvandlas kalaset till en familjefars med häftiga ordväxlingar och polska skymford flygande i luften, en serie nervösa sammanbrott och några handgripligheter. Mitt i all röra brottas Zbigniew med den oönskade polskheten som överväldigar honom när han minst väntar det och stör honom i hans ambition att leva ett vanligt svenssonliv. Hans långa monologer där han bearbetar pinsamma minnen och analyserar sin splittrade identitet är en blandning av katolsk bikt och bekännelser i soffan hos psykoterapeuten.

Den andra romanen av Kuklarz, *Anteckningar från en liten Fiat* handlar om en polenresa som företas av tre svenskfödda tjugoåringar: huvudkaraktären Piotr, vars föräldrar är polacker, halvfinnen-halvjapanen John och den helsvenske Leo. De vill uppfylla sin tragiskt avlidne vän Kristoffers sista vilja och sprida hans aska från bergstoppen Mnich som reser sig över Morskie

---

³ I fortsättningen kommer jag vid citat och hänvisningar till texterna använda följande förkortningar: *Hjälp* för *Hjälp jag heter Zbigniew* och *Ant.* för *Anteckningar från en liten Fiat*.

Oko i Tatrabergen, en plats där han upplevde sitt livs största kärlek. Att romanens handling är förlagd till slutet av 1980-talet innebär emellertid att uppgiften inte är särskilt enkel att utföra eftersom landet som de tre unga svenskarna besöker fortfarande tillhör östblocket och bär en tydlig prägel av kommunismen. I enlighet med bokens titel färdas de i en liten Fiat och bilens ägare, den mustaschprydda polacken Arthur är deras chaufför, guide och beskyddare. Romanen ger en inblick i den polska vardagen men dess huvudtema är Piotrs identitetsgrubbel med starkt religiös underton. Han är djupt troende katolik utan någon som helst sexuell erfarenhet. Mot bakgrund av böljande vallmofält, ackompanjerad av Chopins musik som han insupit med modersmjölken håller han sina inre monologer - samtal med gudsmor Maria och den stora idolen Johannes Paulus och ber om att bli av med sin oskuld och få sina kompisar att tycka om det konstiga landet där han har sina rötter och som han själv knappt kan förstå.

Zbigniew, Piotr och kulturell schizofreni

Zbigniew och Piotr är huvudkaraktärer i *Hjälp jag heter Zbigniew* respektive *Anteckningar från en liten Fiat*. Samtidigt är de romanernas ensamma jag-berättare. Författarens intresse är tydligt fokuserat på dem medan andra personers karakteristiker saknar psykologisk fördjupning. Kuklarz förnekar inte att han använde sin egen biografi som källa när han konstruerade sina huvudgestalter. Boken *Hjälp jag heter Zbigniew* är enligt hans egen utsaga till hälften autobiografisk.⁴

Karaktären Zbigniew Kuklarz, 35 år gammal⁵, är inte bara författarens namn utan också hans jämnåriga. Han har avslutat studierna, gift sig, fått en dotter och jobbar inom reklamen. Det är möjligt att han också avser att porträttera sin familj i satirisk form. Under festen just när grälet mellan systemen och svågern har

---

⁴ Andersson Jasiulewicz, Anna, o.c.

⁵ Zbigniew är 5 år yngre än sin syster Agnieszka som just fyller 40 år.

nått sin kulmen sitter han i fåtöljen och försöker memorera allt för att sedan kunna skriva ner det (*Hjälp*, s. 153). Karaktären Piotr Mrówka bär den polska varianten av författarens första namn och är 22 år, lika gammal som Kuklarz var 1989, då romanens handling utspelas. Utöver att Piotr är uppvuxen i samma stad som författaren, vikarierar han, precis som den unge Kuklarz gjorde, som lärare.

Zbigniew och Piotr har mycket gemensamt med varandra. Båda föddes i Sverige av polska utvandrare som lämnade hemlandet på 1960-talet.⁶ Båda kan tala polska flytande och konstaterar självvironiskt att de till utseendet är typiska slaver (*Hjälp*, s. 102, *Ant.*, s. 63). De är uppvuxna i genompolska familjer där man åt piroger, lyssnade på Chopin, beundrade Solidaritet och Lech Wałęsa och följde den katolska traditionen men samtidigt hemmastadda i det svenska samhället och har fått erfara de spänningar och utmaningar som livet på gränsen mellan två kulturer fört med sig. Förutom likheter finns det också flera skillnader mellan dem och därför kan Zbigniew och Piotr knappast identifieras som en och samma person i olika livsskeden och på olika etapper av intellektuell och emotionell utveckling. Man borde inte heller betrakta boken *Anteckningar från en liten Fiat* som ett slags prequel till *Hjälp jag heter Zbigniew*.

Som liten drömde Zbigniew om att "heta Johan och ha gräsklippande föräldrar som bodde i hus med en svensk flagga som fladdrade i grillångorna" (*Hjälp*, s. 103). Han ville äta flintastek till middag och slippa skämmas för sitt förnamn som avslöjade invandrarbakgrunden, sitt efternamn som väckte sexuella associationer och mest av allt för sina föräldrar som aldrig lärt sig tala en korrekt svenska och ständigt gjorde pinsamma fel. Trots enträgna försök att bli äkta svensk kände han sig alltid påmind om att vara annorlunda.

Språket var en av orsakerna till stigmatiseringen. Zbigniew uppfattade hemspråksundervisningen i skolan som ett uttryck för diskriminering eftersom lektionerna hölls i klassrum avsedda för

---

⁶ I boken *Hjälp jag heter Zbigniew* hittar vi information att huvudkaraktärens far kom till Sverige legalt för hans mamma hade svenskt påbrå (*Hjälp*, s. 80).

specialundervisning. Och av det polska nationaleposet *Pan Tadeusz* förstod han lika lite som av predikan i den polska kyrkan (*Hjälp*, s. 99-100). Som vuxen försöker Zbigniew undvika att tala polska på offentliga platser och när hans far hälsar på honom på jobbet brukar han alltid bjuda in honom i konferensrummet och stänga dörren innan de börjar prata (*Hjälp*, s. 157).

För att förtränga den oönskade polskheten har Zbigniew utvecklat en rad försvarsmekanismer, framförallt en föraktfull attityd till allt som har med förfädernas hemland att göra. Han har lärt sig att se ned på sina landsmän, göra sig lustig på deras bekostnad och parodiera deras beteende och sätt att tala. Till varje pris vill han smälta in i sin svenska omgivning. I den desperata jakten på erkännande och anseende är alla metoder tillåtna. I grundskolan fjäskade han genom att bjuda andra barn på godis: "Jag ville att de skulle tycka om mig. Trots att jag var polack." (*Hjälp*, s. 35). Som tonåring spelade han tuffing, deltog i slagsmål och stal lyxvaror på beställning av svenska kunder: "Allt handlade bara om att vinna respekt bland polarna: *Cool kille, trots att han är polack.*" (*Hjälp*, s. 126). Så småningom börjar han dock satsa på att plugga, han avslutar studierna, får ett bra jobb och gifter sig med en svensk tjej.

Av de polacker som har samlats på födelsedagsfesten är Zbigniew utan tvekan mest svensk. Han är den som håller avstånd, som inte låter sig dras in i konflikter, som agerar medlare och tröstare. Man skulle kunna tro att han har uppnått sitt mål till hundra procent. Men av hans tysta monologer får vi veta att han aldrig har lyckats bli av med sin inre splittring, känslan av att pendla mellan två kulturer, två världsåskådningar, två sätt att leva livet (*Hjälp*, s. 158). På festen och i sviterna efter den upplever han ett slags katharsis, han blir renad från schizofren kulturblandning. Den slutsats som författaren Kuklarz låter karaktären Kuklarz framföra kan tyvärr upplevas som en aning banal: det polska mindervärdeskomplexet har alltid varit hans drivkraft för att sträva efter en respekterad ställning i det svenska samhället. Reflexionen kryddas också av en finslipad och politiskt korrekt kommentar: "Det syrran och jag inte förstod var att samhället redan accepterade oss. Att det var vi själva som för-

storate känslan av främlingskap. Vi behövde inte känna oss mindre." (*Hjälp*, s. 212).

Det lyckliga slutet kompletteras med två symboliska bilder. Zbigniew berättar om sitt polsk-svenska äktenskap som får symbolisera ett mönstergillt kulturmöte, där gravad lax och rödbetsoppa tronar på samma smörgåsbord, surströmming anses lika ätbar som inälvsoppa och ömsesidig vilja att förstå varandras kultur gör det möjligt att lösa alla problem genom att kompromissa (*Hjälp*, s. 212). Den andra bilden är från en fotbollsmatch mellan Sverige och Polen. Zbigniew och hans brorson kan först inte bestämma sig för vem de ska heja på, men när de hör den polska nationalsången får de en plötslig insikt. Och de känner att de har vunnit trots att polackerna förlorar på planen. De har fått kunskap om sig själva och hittat en gemenskapskänsla. (*Hjälp*, s. 238).

I motsats till Zbigniew tycks den polska härkomsten inte vara någon stor börda för Piotr, huvudpersonen i *Anteckningar från en liten Fiat*, i alla fall när det gäller hans relationer med den svenska omgivningen. Hans umgängeskrets är ett exempel på en välfungerande mångkulturell smältdegel där de etniska ränderna faktiskt har gått ur tack vare en skicklig socialisering. Leo, John och Piotr är kompisar från skolan, fotbollsplanen, brottningshallen, lumpen och de delar värderingar och uppfattningar som kan anses vara gemensamma för hela generationen unga svenskar.

Att vara polack är inget problem i sig för Piotr. Men samtidigt är en del av det polska arvet, nämligen hans katolska tro, det enda som väsentligt skiljer honom från vännerna och sätter prägel på hans liv. Piotr berättar att föräldrarna inte har tvingat honom till att delta i religiösa ceremonier. Men han växte upp bland katolska symboler som barndomshemmet var överfyllt med och det blev naturligt för honom att föra samman händerna till bön och betrakta religionen som en vacker saga (*Ant.*, s.13). Hans personliga kultföremål blev så småningom en ikon föreställande jungfru Maria, "en mörk variant av Agnetha Fältskog med genomgoda ögon och kärleksfull huvudpose" (*Ant.*, s. 55) som han fick med sig hem från familjens pilgrimsfärd till

Rom. Den 22-årige Piotr verkar ha stannat i sin religiösa utveckling på ett barns eller tonårings nivå. Hans tro är en blandning av barnsliga föreställningar och den vuxna mannens problem med att acceptera och tillfredställa sina sexuella behov. I sina oändliga samtal med Maria ber han om att den sexuella debuten påskyndas (*Ant.*, s. 7-11; s.131), han brukar också be om ursäkt för varje grovt uttryck och varje syndig tanke (*Ant.*, s. 3839, s. 83). I hans gränslösa dyrkan av Maria kan vi ana en längtan efter ren kärlek som är fri från erotiska undertoner (*Ant.*, s.76-78; s. 89).

Påven är den andra gestalten som dyker upp i Piotrs religiösa visioner och som i ännu högre grad än Gudsmoder Maria bidrar till att ge hans katolicism en polsk framtoning. Piotr förklarar att Johannes Paulus är alla polackers gemensamma idol: "Idag är han Polens Gandhi. Den enda som regimen verkar ha respekt för." (*Ant.*, s. 72). Han själv har hyllat påven sedan han som trettonåring mötte honom på Petersplatsen i Rom och blev välsignad med en kyss i pannan (*Ant.*, s. 71). Att Piotrs moder kommer från Wadowice, påvens hemstad, har också varit av betydelse.

Likt en kristen martyr utsätter sig Piotr för hån och elakheter då han ibland försöker frälsa sina kompisar — uttalade ateister. I inre monologer samlar han argument och belägg för sina teser men samtidigt får han alltmer tvivel och börjar känna att religionen är en begränsning för honom. Hans nitiska, naiva tro kan redan från bokens första sidor betraktas som ett slags pose: Piotr iakttar sig själv medan han ber, analyserar gesterna och konstaterar att han känner sig som om han tittade på en annan person (*Ant.*, s. 1 13). Och i en av de sista scenerna då Piotr berättar för John och Leo om sin bristande sexuella erfarenhet är han också nära att erkänna att han endast tror på 20% av det som står i Bibeln (*Ant.*, s. 362).

Trots att debatten om huvudpersonens kluvna identitet får en mer religiös än etnisk dimension i boken kan man konstatera att det finns ett slags koppling mellan Piotrs religiösa dilemman och hans i grund och botten ganska ambivalenta inställning till Polen. Piotr vill gärna vara katolik och polack. Men hans

svenskheter tar över: han börjar inse att religionen har varit hans verklighetsflykt och upptäcker att han har en lika negativ attityd till allt som avviker från de svenska mönstren som sina kompisar. Under sin resa genom Polen känner han sig förpliktad att formulera kitschig-patetiska kommentarer då han konfronteras med typiskt polska landskap. Vallmofälten får honom att tänka på det polska blodet som runnit ner i marken genom år av stormig historia (*Ant.*, s. 205), fåglarna associerar han med nostalgin och längtan hem som hörs i Chopins musik (*Ant.*, s. 127-128). Han vill gärna känna sinnesrörelse och vara stolt över förfädernas land men han kan inte eftersom han ser på den polska verkligheten med en blandning av nyfikenhet och överlägsenhet som en ung västerlänning, en gäst från en annan värld. Piotr vill visa det bästa med Polen för sina kompisar och han blir irriterad när de ignorerar hans ansträngningar men i själva verket är han lika skeptisk, kritisk och likgiltig som de. Piotr är också drabbad av schizofren kulturblandning fast hos honom tycks det ske i motsatt håll än hos Zbigniew som till varje pris vill bli svensk. Att lära sig hantera sitt etniska, kulturella och religiösa arv är dock en stor utmaning för de båda.

Dragna över en kam

I romanen *Hjälp jag heter Zbigniew* skymtar ett samlingsporträtt av polacker i Sverige som är dominerat av negativa drag och föga tilltalande. En utgångspunkt för att kritisera polska ovanor blir för bokkaraktären Zbigniew hans egen familj men författaren Zbigniew låter honom också framföra många generaliserande slutsatser om polacker som ofta är gängse stereotyper.

Det första läsaren får veta om polacker är att de missbrukar sprit. På festen i Haninge dricks det mängder av den polska specialiteten, żubrówka, men också citronvodka, hemgjord på laboratoriespriten som mamma Kuklarz har fixat från jobbet; därmed aktualiseras också en föreställning om polacker som fixare och fiffelare. Alla gäster blir så småningom stupfulla, bullriga, vulgära (Kuklarz flätar in polska svordomar i den

svenska texten) och aggressiva mot varandra. Äktenskapsgrälet mellan Agnieszka och Tomek slutar med handgripligheter (*Hjälp*, s. 152-153) och de oroade svenska grannarna undrar om de inte borde ringa polisen (*Hjälp*, s. 77).

Förkärleken för moraliskt tvetydiga handlingar tycks vara en baksida av den djupa katolska religiositeten, något Kuklarz framhåller utan att skräda orden:

För övrigt är polacker — jag älskar att dra dem över en kam — duktiga på hyckleri. Går i kyrkan på söndagarna, super som ryssar, biktar sig, berättar historier om kuk, fitta, bajs och kiss, biktar sig, filosoferar om hur man bäst ska lura andra på pengar, biktar sig, kollar p-rullar på tv:n som är placerad nedanför det inramade fotografiet föreställande den älskade påven Papierz. Biktar sig." (*Hjälp*, s. 32)

Katolicism i polsk tappning är dessutom en religion som bygger på underordning och rädsla, vilket resulterar i förbittring och ovänlighet som råder trosbröderna emellan. Den lille Zbigniew tvingades gå i polska kyrkan varje söndag och kände alltid sina landsmäns ovilliga blickar riktade mot sig när han bröt mot någon av reglerna (*Hjälp*, s.95). Den polska uppfostran vilken hämtar sin näring i de traditionella värdena beskrivs i romanen som en träning i lydnad med aga som integrerad del. Zbigniew far brukade ge sin son stryk varje gång sonen misskötte sina plikter i skolan eller hemma (*Hjälp*, s.98-99).

För att tona ner sina egna brister uttalar sig polacker gärna om sedesförfallet som hotar det svenska samhället. Zbigniew far har som vana att skriva arga brev till tv och klaga på sex och våld i de filmer som visas (*Hjälp*, s. 109; s. 157). Jämfört med svenskar talar polacker alldeles för mycket och utnyttjar varje tillfälle att stoltsera med sin smarthet som ville de dölja sitt komplex över sin bondska härkomst (*Hjälp*, s. 88-89; s. 104). Denna härkomst kan i sin tur vara en förklaring till alla grova skämt om avföring och könsdelar som polacker gärna drar (*Hjälp*, s. 46).

Kuklarz tvekar inte inför att använda en av de mest kända svenska stereotyperna om polackerna, nämligen den att de svart-

jobbar och tar alla arbeten som erbjuds. Karaktären Zbigniew tar inte illa upp när hans kollegor brukar skämta om det:

"Kan du inte komma hem och städa hos mig nu på torsdag?" -säger de lite busigt som om de just sagt neger till en svart man. "Runt sju blir bra. Putsar du fönster också? Om du säljer tavlor tittar jag gärna på några. Du, jag har en ganska stor tomt också med massa vinbärsbuskar. Du skulle inte komma och plocka lite bär någon gång. Du får tio spänn per hink, full ska den vara, inget fusk. Fixar du kök?" (*Hjälp*, s. 53-54)

Han ger sig in i leken, börjar bryta på polska och parodiera sina landsmän som inte lyckats med att göra karriär i reklambranschen eller bli veterinär som han syster. Men han är medveten om att han i själva verket också gör sig rolig över sig själv och sina släktingar vars "klättring till svenskheten" började "genom att svabba kontorsgolv och byta plastpåsar i papperskorgar" (*Hjälp*, s. 54).

Bland sverigepolacker har Kuklarz bok väckt mycket ont blod. Författaren har blivit anklagad för att ha kackat i eget bo, skändat nationella värden och gett sina landsmän oönskad publicitet genom att svartmåla dem. I en serie aggressiva artiklar som publicerades i nättidningen *Polonia Info* misstänker Dana Platter att Kuklarz mättat sin roman med etniska klicheer på förläggarens begäran. De åsikter om polacker som samlats i boken kallar hon för rasism och hets mot folkgrupp samt ett försök att vinna svenskarnas gunst. Med viss skadeglädje konstaterar hon att all strävan till trots kommer Kuklarz aldrig att befria sig från att bli betraktad som polack, en andra generationens invandrare, en wannabe-svensk.⁷

För de svenska recensenterna är Kuklarz karakteristik av polacker snarare en karikatyr, ett stilgrepp som av definition går ut på att förstora vissa typiska, ofta negativa drag. Författaren

⁷ Platter, Dana, Mała dusza na sprzedaż. *Polonia Info* 2005-09-12; Jfr Idem, Alergia na polskość. *Polonia Info* 2005-09-12; Idem, Patriotyzm a serwilizm. *Polonia Info* 2005-11-10.

själv anser att stereotyper som man spår på ordentligt försvinner, eftersom människor börjar förstå hur löjligt det är att tro på att alla representanter från en grupp är likadana: "Då sätter man igång en "alla är ju inte så där-tanke". Det är samma sak i *Sällskapsresan* eller *Jalla Jalla!*".⁸

Med världens minsta fordon genom diktaturens sista dagar

I pressartiklar skrivna av svenska journalister som vistades i Polen i slutet av 1980-talet och början av 1990-talet kan man urskilja ett antal teman som frekvent behandlas och tycks vara särskilt aktuella och intressanta för läsaren. Sättet att presentera dessa "favoritämnen", som jag har valt att kalla dem i min doktorsavhandling, visar sig vara noga anpassat till stereotypa föreställningar om grannen på andra sidan Östersjön. Medan man läser *Anteckningar från en liten Fiat* kan man få intrycket att Kuklarz har använt precis samma grepp för att konstruera romanens kulturella bakgrund: han utgår från en samling namn och begrepp som associeras med Polen och klistrar ihop dem till en helhet. Det är inte uteslutet att han också studerat svenska pressartiklar om Polen.

De unga svenskarna som ger sig ut på resa i ett kommunistiskt land, där militärpolisen med kulspruta beskjuter massorna som skanderar ordet "solidaritet" (*Ant.* s. 33) förbereder sig på olika hinder som diktatorn Wojciech Jaruzelski kan lägga i deras väg. Bilden av den polske ledaren som inkarnation av all ondska aktualiseras gång på gång i läsarnas medvetande (*Ant.*, s.13; 34; 102; 365) men det samhällsklimat som beskrivs tycks ha mer att göra med början av 1980-talet än slutet, vilket är den tid då historien utspelas. Det samma gäller för de skrämmande visioner av kommunistisk terror som Kuklarz åberopar. Piotr är rädd för passkontrollen i Gdansk, han anser att hans fars politiska verksamhet i Sverige kan vara orsak till att vägra dem inresan i landet (*Ant.*, 33-34; 116-117). Och när de väl

---

⁸ Boda, Lisa, Mitt namn är Zbigniew. *Folkbladet* 2005-08-29.

har lyckats ta sig från kusten till bergen, måste de se sig noga för så att de inte möter soldater som vaktar Polens södra gräns, för dessa påstås vara mycket snabba att gripa till vapen (*Ant.*, 354356). Konstigt nog anknyter Kuklarz knappt till den av svenska korrespondenter välspredda Lech Wałęsa-legenden. Det enda sättet att använda den kända polenassociationen är den besynnerliga förklaringen att polska män som bär mustasch säkert är Wałęsas anhängare. Den mustaschprydda gränssoldaten väcker förtroende och han betraktar besökarna från väst mindre fientligt än väntat (*Ant.*, s. 116).

En av de första iakttagelser som Piotr gör när han stiger av färjan avser luften i Gdańsk som inte är genomskinlig: "Man ser allt genom en lins som samlat damm i årtal. Det är kolets fel" (*Ant.*, s. 114). Han tittar på husens svarta fasader och kommenterar att Polen luktar rök, precis som faderns favoritwhisky (*Ant.*, s. 115). De svenska journalister som i början av 1990-talet beskrev miljökatastrofen i Polen använde sig också gärna av metaforer och liknelser när även de påpekade att solen över Katowice glödde "som en utbränd ficklampa genom den sot-fyllda atmosfären"⁹, och en vit skjorta blev smutsig efter några timmar.¹⁰ Miljötråden följer Kuklarz också då han låter sin karaktär presentera polacker som inbitna rökare vilka tycks härma "alla skorstenar i landet som spyr så man blir yr" (*Ant.*, s. 88). Den stereotypa bilden av en polack som varken bryr sig om sin egen hälsa eller den omgivande miljön dyker upp i flera svenska presstexter: "Överallt röker både män och kvinnor starka papyrosser av inhemsk tobak som inte hunnit mogna. Polackerna röker mest i världen."¹¹

Kommentarer om rökning och generaliseringen att de flesta polska män har mustasch är två beståndsdelar i det samlings-

⁹ Ettarp, Lars, Miljöförstörelsen i Polen är långt värre än i England eller Ruhrområdet. *Dagens Nyheter* 1985-05-08; samma metafor används av Anna-Maria Hagerfors, författare till texten Polens blysjuka barn. *Dagens Nyheter* 1989-05-11.

¹⁰ Borg, Stefan, Polen sätter industrierna före miljön. *Aftonbladet* 1990-08-06.

¹¹ Hagerfors, Anna Maria, Industrin gör Polens framtid svart. *Dagens Nyheter*, 1989-05-11.

porträtt av invånarna i Folkrepubliken Polen som författaren bjuder på. Polacker som Piotr och hans kompisar möts av har många gemensamma drag, men är en långt ifrån enhetlig grupp. Flera av dem tycks lida sviter av kommunismen: de är gråa i ansiktet, nedstämda, trötta. De lever i sin egen värld fylld av vardagsproblem och drömmar om en annan bättre verklighet. Särskilt märkbart blir det hos representanter för olika serviceyrken. Kvinnan som jobbar i receptionen på färjan, servitrisen på en restaurang utanför Malbork, städerskan i ett hotell i Kraków eller de berömda toalettgummorna¹², alla är likgiltiga och oartiga mot kunderna (*Ant.*, s. 40-41; s. 126; s. 155-158; s. 239-241).

Bland polacker är det också gott om skurkar som utnyttjar de unga utlänningarnas blåögdhet och deras rädsla för att behöva kontakta milisen. Svenskarna blir lurade av en scout (!) som köper dollar av dem framför ett diskotek i Warszawa (*Ant.*, 168170), och kvällen fortsätter med att de blir bestulna och förnedrade av brutala dörrvakter på en jazzklubb (*Ant.*, s. 176-184).

Bilden nyanseras genom att de även träffar trevliga och pålitliga polacker: chauffören Arthur samt släktingar till Piotr och Kristoffer presenteras som sällskapliga, gästvänliga och hjälp-villiga, fast civilisatoriskt efterblivna i jämförelse med sina gäster från väst. De unga kvinnorna som svenskarna möter på sin resa — en tjej från färjan vid namn Beata och Kristoffers stora kärlek Ania som de träffar i Zakopane — är däremot förvånansvärt frigjorda, villiga att inleda erotiska kontakter och kritiskt inställda till den katolska traditionen och den patriarkala upp-fostringsmodellen (*Ant.*, s. 53; s.81).

Kontrasten mellan välfärden i Sverige och den polska fattigdomen är ett viktigt inslag i berättelserna om polackernas vardagsliv. Den summa som taxiföraren Arthur ska få för att köra Piotr, John och Leo till Zakopane och tillbaka motsvarar mannens årsinkomst (*Ant.*, s. 36). Han kör en klaustrofobisk liten Fiat 126p i vars inre de svenska resenärer får trängas så gott

---

¹² Äldre kvinnor som vaktar offentliga toaletter, tar emot betalning för besöket och delar ut exakt utmätta mängder av toalettpapper (pol. babcie klozetowe).

216 de kan¹³ och bor i en tvåa med familjen som består av sju personer (*Ant.*, s.115). Han är inte ensam om det. Trångboddheten i de gråa höghusen är den verklighet som väntar flera polacker som färdas hem ombord på färjan. Att svartjobba i Sverige är för dem ett sätt att förbättra livsvillkoren för sina familjer (*Ant.*, s.17). Liknande bilder och jämförelser mellan livet i Sverige och i Polen kan man också hitta i pressartiklar från 1980- och 1990-talen.¹⁴

I den polska vardagen som skissas i romanen köar folk framför affärer för att köpa förnödenheter som alltid saknas. Kuklarz koncentrerar sig speciellt på svårigheter med att få tag i bröd, förmodligen i syfte att göra sin berättelse mer dramatisk och symbolladdad. När svenskarna bjuds på mat hemma hos Arthur får de äta fem dagar gammalt bröd som värms i ugnen (*Ant.*, s. 118). Bröd saknas på restaurangen där de stannar på väg söderut från Gdańsk (*Ant.*, s. 125). Och när Piotr ser den tomma parken i Wadowice utbrister han: "För vem har tid för mys när hälften av dagen går åt till att köa för bröd?" (*Ant.*, s.299). Den patetiska tonen och tendensen att överdimensionera alla problem är också typiska för svenska journalister som i sina artiklar från slutet av 1980-talet berättar om polackernas dagliga kamp för överlevnad.¹⁵

Den svenska polenbilden skulle inte vara komplett utan en reflexion om den polska katolicismen. Den brukar analyseras i de svenska presstexterna som en folklig relik, en patriotisk manifestation eller ett populistiskt sätt att manipulera massorna. Även om de scener i polackernas religiösa liv som presenteras i *Anteckningar från en liten Fiat* bara utgör bakgrund för huvudpersonens religiösa dilemman, kan man urskilja samtliga av dessa

¹³ Kuklarz låter förstå att Fiat 126p användes i Polen också som taxibil, vilket inte är sant. Det är bara ett av flera exempel på att han saknar en bra orientering i realia om sina föräldrars hemland.

¹⁴ Carlsson, Henry, Grazyna har väntat 15 år på större kök; Idem, Tre årslöner för begagnad Fiat. *Sydsvenskan* 1989-03-17.

¹⁵ Nygren, Ronny, Polen idag - en dödsmärkt tiggare. *Aftonbladet*. 1989-08-22; Idem, De svälter ut oss. *Aftonbladet* 1989-08-25; Idem, Walesa vädjar: Vi behöver hjälp nu. *Aftonbladet* 1989-08-26; Carlbom, Mats, Bristen på varor allt värre. *Dagens Nyheter* 1989-08-23.

tre stereotypa framställningar. Madonnafigurer vid väggkanten som får Piotr att knäppa ihop händerna till bön (*Ant.*, s. 126; s. 130) samt den ceremoniella oblatdelningen före maten hos Kristoffers släktingar i Kielce¹⁶ (*Ant.*, s. 211-213) står för det exotiska i katolicismen och motsvarar svenskarnas föreställningar om den naiva religiositeten och svårbegripliga katolska riter.¹⁷ Högmässan i Wadowice med predikan som innehåller politiska anspelningar och sången "Boże coś Polskę" som genljuder i kyrkan påminner om mässor för fosterlandet som svenska journalister beskrev i sina artiklar.¹⁸ För att stegra spänningen framkallas det i boken en bild av militärpolisen som kanske står framför kyrkan redo för att göra upp med den upproriska folkmassan (*Ant.*, s. 299-293). Leos hånfulla profetia om att katolicismen efter kommunismens fall kommer att bli Polens nya diktatur och erövra massmedier och skolor och hindrar folk från att tänka självständigt (*Ant.*, s. 291), skulle kunna betraktas som en röst i den debatt om polska kyrkans ständiga inblandning i politiken och dess maktkamp som fördes i den svenska pressen i mitten av 1990-talet.¹⁹

Trots att handlingen i *Hjälp jag heter Zbigniew* utspelar sig i en en polsk invandrarenklav i Stockholm är romanen väl förankrad i den svenska verkligheten, vilket gör att läsaren lätt kan känna spänning utan att känna sig alltför utsatt för det okända. En länk mellan den exotik som födelsedagsfesten hos de vilda polackerna bjuder på och den svenska vardagen är berättaren Zbigniew som

---

¹⁶ Seden som annars förknippas med julafton, dvs att dela oblat med varandra, presenteras i romanen som en vanligt förekommande introduktion till festlig måltid i polska katolska familjer.

¹⁷ Se: Söderblom, Staffan, Pengarna tog slut och orken — folk gick någon annanstans. *Aftonbladet* 1990-01-17.

¹⁸ Lindström, Jan, Oh Polens drottning, be för oss. *Expressen* 1981-03-30; Leckius, Ingemar, Solidaritets skyddspatron. *Sydsvenskan* 1985-03-26; Söderberg, Staffan, Kyrkan i Polen: en utmaning för CIA och KGB. *Sydsvenskan* 1987-05-06; Arbin, Gunnel, Rädsla för kommunismen. *Sydsvenskan* 1995-11-20.

¹⁹ Nilsson, PM, Polens affärer och påvens. *Expressen* 1995-06-25; Klassisk strid i kluvet Polen. *Dagens Nyheter* 1997-05-25.

lever på gränsen mellan de två världarna. I *Anteckningar från en liten Fiat* är situationen annorlunda. Författaren förflyttar sig inte bara tjugo år tillbaka i tiden utan träder också in på mark som han själv bara delvis känner till och som för den svenska läsaren måste framstå som riktig terra incognita. Guidens roll spelas av Piotr som med blandat resultat försöker tolka mellan två kulturer och sätta in det okända i de svenska referensramarna.

Det är svårt att bedöma om många generaliseringar, förenklade tolkningar och sakfel²⁰ som kan hittas i boken är ett avsiktligt grepp och därmed en del av Piotrs karakteristik eller ett bevis på att författarens kunskaper om Polen också är ganska bristande. Utan att ta ifrån Kuklarz rätten att forma romanens föreställda värld efter eget tycke måste man dock påpeka att svenska läsare kan tolka den bild av Polen som skildras i romanen alldeles för bokstavligt. Ett bevis på att så skett kan vara recensioner i tidningarna och på olika privata bloggar. Bloggaren Camilla född 1981 berättar t.ex. att läsningen för henne var en mycket stark upplevelse eftersom hon hittills inte läst böcker som handlat om att leva bakom järnridån före Berlinmurens fall.²¹ I *Svenska Dagbladet* betonar Erik Löfvendahl att romanens värde till viss del ligger i att dess handling utspelar sig i en för Polen och hela östblocket viktig period.²² Andra recensenter tycks också intressera sig mer för skildringarna av vardagslivet i ett kommunistiskt land än huvudkaraktärens religiösa och sexuella problem eftersom de berömmar Kuklarz för hans träffsäkra beskrivningar av stämningen som rådde i Polen

---

²⁰ När Piotr berättar att hans pappa satte upp på väggen ett foto på LechWalesa som han klippte ur Dagens Nyheter dagen efter det att varvarbetarnabörjat strejka 1981 verkar han blanda ihop två händelser: strejken på Leninvarvet i Gdańsk i augusti 1980 och införandet av krigstillståndet i december 1981. *Ant.*, s. 365

²¹ *Anteckningar från en liten Fiat* av Zbigniew Kuklarz, Camillas bokläda 2008-09-23, <http://camfflasboklada.wordpress.com/2008/09/>, hämtad 2010-02-10.

²² Löfvendahl, Erik, Underbar Polenresa i en Fiat. *Svenska Dagbladet* 2008-05-16.

kort före det gamla systemets fall.²³ Några försöker till och med peka på det som knappast finns i romanen, nämligen en bild av det polska samhället som "håller på att krypa ur kommunistregimens trånga skal och tar sina första trevande steg mot självständighet och en ny sorts otrygghet".²⁴

Man kan gissa att fler läsare kommer att nappa på den skenbara autenticiteten och är benägna att betrakta romanen som en reportageliknande beskrivning av en resa genom "den polska diktaturens sista dagar"²⁵. Sett i det polska perspektivet kan berättelsens påstådda historiska trohet lätt ifrågasättas. Det första som man får anmärka på är hur författaren själv daterar handlingen. Mot slutet av romanen får vi veta att Berlinmuren föll några månader efter romanpersonernas hemkomst från Polen. Den föll den 9 november 1989. Därav framgår att resan men en liten Fiat ägde rum på sommaren 1989, det vill säga efter förhandlingarna vid runda bordet (februari-april 1989), parlamentsvalet i juni som blev den demokratiska oppositionens stora seger och kort innan den första demokratiska regeringen bildades under ledning av Tadeusz Mazowiecki. I boken omnämns ingen av dessa händelser och när man läser den kan man snarare tro att polackernas väg till demokrati fortfarande är lång. Den korta analysen av polenbilden i boken måste därför leda till slutsatsen att Kuklarz romanhjältar i själva verket reser genom ett fiktivt land som har skapats av suddiga barndomsminnen, föräldrarnas berättelser fyllda med såväl bitterhet som nostalgi samt stereotyper som förmedlas i de svenska pressskildringarna. Genom sitt geografiska läge och en del historiskt-politiska likheter kan detta land associeras med Polen.

---

²³ Ormestad, Carin, Kulturkrockar och sexuell frustration. *Uppsala Nya Tidning* 2008-05-16; Dahlman, Inger, Forsande språkglädje. *Blekinge Läns Tidning* 2008-05-29.

²⁴ Gardell, Hanna, Anteckningar från en liten Fiat. *Sydsvenskan* 2008-05-15.

²⁵ Schwartz, Nils, Zbigniew Kuklarz, Anteckningar från en liten Fiat. *Expressen* 2008-05-16.

Kuklarz ' en kulturföreteelse?

Båda Zbigniew Kuklarz romaner har fått mycket god kritik och bedömts som underhållande och samtidigt engagerade. De svenska recensenterna har betonat författarens humoristiska läggning, hans skarpa öga för detaljer och förmåga att skapa myllrande miljöbeskrivningar. De har berömt hans associationsrikedom och forsande språkglädje.²⁶ Att han i böckerna bjuder på en "blandning av bråddjupt allvar och skruvad komik" har uppskattats och kallats för östeuropeisk absurd humor.²⁷ Några kritiker påpekade dock att Kuklarz stil så småningom ger en känsla av övermättnad samt att författaren ofta bara surfar på ytan istället för att fördjupa analysen.²⁸

Flera recensioner kan också betraktas som försök att klassificera Kuklarz litterära skapande. I *Expressen* konstaterar Nils Schwartz att "Kuklarz är en udda bekantskap på den svenska parnassen — han rör sig en bit bortom de gängse blatte- och svenneklichéerna."²⁹ Erik Löfvendahl betonar i *Svenska Dagbladet* att Kuklarz inte får betraktas som en invandrarförfattare eftersom han skriver på svenska och "förhåller sig skämtsamt skeptisk till både den svenska och den polska kulturen", vilket kan visa sig vara hans triumfkort: "Den sortens outsiderposition — vinglandet mellan två kulturer — kommer att förnya och berika den svenska litteraturen omåttligt, .om den inte redan gjort det".³⁰

Utan att fördjupa sig i diskussioner kring begreppet "invandrarlitteratur" som fortfarande saknar en definition som

²⁶ Dahlman, Inger, Forsande språkglädje. *Blekinge Läns Tidning* 2008-05-29; Gardell, Hanna, Anteckningar från en liten Fiat. *Sydsvenskan* 2008-05-15.

²⁷ Absurd komik och bråddjupt allvar. Corren.se (nyhetsportalen och internetupplagan av tidningen *Östgöta Correspondenten*), <http://www.corren.se/kultur/bocker/?articleId=4274350>, hämtad 2010-02-07.

²⁸ Bromander, Lennart, En vits för mycket, *Aftonbladet* 2005-08-12.

²⁹ Schwartz, Nils, Zbigniew Kuklarz, Anteckningar från en liten Fiat. *Expressen* 2008-05-16.

³⁰ Löfvendahl, Erik, Underbar Polenresa i en Fiat. *Svenska Dagbladet* 2008-05-16; Jfr: Idem, Debutant med utanförskapets dubbla blick. *Svenska Dagbladet* 2005-05-30.

tillfredsställer alla inblandade kan man konstatera att Kuklarz väldigt skickligt har skrivit in sig i en ny strömning i den svenska litteraturen som öser ur debatten om det mångkulturella samhället. Den intertextuella läsningen av hans böcker skulle leda oss fram till andra författare som tar upp frågor kring att växa upp som barn med invandrarbakgrund och leta efter sin egen identitet i spänningsfältet mellan traditionen, som både ger trygghet och innebär begränsning, och det moderna samhällets utmaningar, sådana som Jonas Hassen Khemiri eller Mariane Bakhtiari.

En intressant iakttagelse innehåller en recension av *Anteckningar från en liten Fiat* publicerad i *Uppsala Nya Tidning*. Catrin Ormestad konstaterar där att "Kuklarz aldrig riktigt tycks ha bestämt sig för vad han vill skriva — en skruvad komedi om kulturkrockar, eller en utvecklingsroman om några unga mäns inre och yttre resa mot självinsikt".³¹ Hon betraktar det som bokens svaghet. En liknande kommentar skulle kunna tillämpas på debutboken *Hjälp jag heter Zbigniew*. Var det en etniskt färgad fars som Kuklarz ville skriva eller siktade han kanske på en psykologisk studie av den identitetskris som drabbar andra generationens invandrare?

Fortsätter vi i samma tankebanor kan vi också komma till slutsatsen att författaren inte heller verkar helt bestämd över vilka han betraktar som bokens mottagare. Eftersom han skriver på svenska och förser texten med förklaringar till de polska ord, meningar och begrepp som har flätats in skulle man kunna tro att han i första hand vänder sig till en svensk läsekrets:

Mamma hade varit god och lagat den polska nationalrätten bigos — en massa surkål blandad med kylskåpsrester och pensionerade bitar av korv. (*Hjälp*, s. 171)

"Horans också! I ett normalt hem ska det väl för fan finnas plåster... hora!" skrek han och upprepade ett av polskans mest använda ord, "kurwa", det vill säga "hora". De flesta

---

³¹ Ormestad Carin, Kulturkrockar och sexuell frustration. *Uppsala Nya Tidning* 2008-05-16.

med andra ord väldigt kul när de åker förbi Skärholmen och Kungens Kurva. (*Hjälp*, s. 17)

"Co on o papiezu gada" betyder vad snackar han om påven? "Nic takiego" betyder inget särskilt. (*Ant.*, s. 144)

Vi kan dock märka att Kuklarz inte är konsekvent: några inskjutna ord förblir översatta och kommentarer räcker ofta inte för att kunna förstå den kulturella kontexten. De polska barnvisor och ramsor som sjungs och rappas av gästerna på födelsedagsfesten hos Agnieszka återges i en ganska slarvig prosaöversättning, åtföljd av kommentaren: "Fast på polska rimmar det". Därmed lämnar Kuklarz sin svenska läsare med en ganska torr text som inte väcker några konnotationer:

Det var en gång en Krakówriddare. Han hade sju hästar. Sedan drog han ut i krig och bara en häst blev kvar. Han krigade och krigade. Drog inte ut svärdet. Svärdet rostade igen och fick aldrig se kriget." (*Hjälp*, s. 27)³²

Skulle man i så fall kunna påstå att Kuklarz också eller först och främst vänder sig till en läsare med dubbel kompetens, som liksom författaren rör sig på gränsen mellan två kulturer och kan förstå hans inre splittring?

Det kan inte råda någon tvekan om att Kuklarz litterära skapande kan uppfattas olika av de svenska och polska läsarna. Där de första blir roade kan de andra känna sig förolämpade. Men det funkar också omvänt: när polackerna direkt snappar upp talrika anspelningar står svenskarna handfallna inför obegripliga kulturella nyanser som förmedlas. För svenskarna ligger böckernas attraktionskraft just i de kulturkrockar som karak

---

³² På polska rimmar det verkligen: Krakowiaczek jeden / miał koników siedem / Pojechał na wojnę / został mu się jeden / Siedem lat wojował / szabli nie wyjmował / Szabla zardzewiała / wojny nie widziała. I den svenska översättningen används ordet "svärd" istället för "sabel" och de diminutiva formerna "Krakowiaczek", "koniki" som är typiska för en barnvisa har tagits bort.

tärerna råkar ut för och den mångkulturella debatten som skymtar i bakgrunden. För de sverigepolacker som hade stora förväntningar på att Kuklarz skulle bli deras kulturella ambassadör är besvikelsen mycket stor eftersom böckerna förmedlar allt annat än en finslipad bild av den skötsamma, duktiga och väl-integrerade nationella gruppen som värnar om sina traditioner utan att framstå som bakåtsträvande och som i alla avseenden skiljer sig från den bråkiga, opålitliga och jobbiga massan som brukar kallas för invandrare.

Vem är Zbigniew Kuklarz? Cementerar han i sina böcker svenska stereotyper om polacker eller försöker han genom att "spå på dem ordentligt" bevisa hur löjliga alla generaliseringar är och därmed bidrar till en bättre ömsesidig förståelse? Vill han föra en fördjupad diskussion om sökande efter identitet och kulturkrockar eller bara underhålla sina läsare och få dem att skratta åt simpla etniska skämt? Är hans böcker en modern produkt anpassad till den aktuella efterfrågan på den litterära marknaden eller ska de betraktas som litterär självterapi? Kanske får författarens kulturella schizofreni sin fortsättning i hans litterära skapande och den tidigare nämnda obeslutsamheten kan vara en nyckel till hans författarskap?

Utan att frånta Zbigniew Kuklarz glädjen att vara författare och med hänsyn till svenska läsares behov av att bekanta sig med östeuropeisk humor uttryckt på vital svenska måste man lägga märke till den risk man löper om man försöker tolka hans romaner som verklighetstroga skildringar. *Hjälp jag heter Zbigniew* ger ingen fullständig karakteristik av sverigepolacker som grupp och *Anteckningar från en liten Fiat* borde inte betraktas som en rapport från kommunismens sista dagar. Det är alldeles för tidigt för att utnämna Kuklarz till en förbindelseman mellan den polska och den svenska kulturen, särskilt att han själv inte verkar vara helt bestämd åt vilket håll hans litterära karriär ska utveckla sig. Utan tvekan är intresset för hans verk en del av en svensk kulturföreteelse: efterfrågan på litteratur som skapas av författare med utländska rötter.

Litteraturförteckning

Kuklarz, Zbigniew, *Hjälp jag heter Zbigniew*, Bonnier Pocket 2006.

Kuklarz, Zbigniew, *Anteckningar från en liten Fiat*, Bonnier Pocket 2009.

Om Zbigniew Kuklarz

Absurd komik och bråddjupt allvar. [Corren.se](http://www.corren.se) (nyhetsportalen och internetupplagan av tidningen *Östgöta Correspondenten*), hämtad 2010-02-07, <http://www.corren.se/kultur/bocker/?articleId=4274350>.

Åkerberg, Mattias, Lite om en apa och en begåvad copywriter med kuk i namnet. Please Copy Me. En blogg om att skriva reklam 2009-09-07, hämtad 2010-02-10, <http://www.pleasecopyme.se/tag/johan-olivero/>.

Andersson Jasiulewicz, Anna, Rozmawiamy ze „Zbigniewem” (intervju med Zbigniew Kuklarz). *Polonia Info* (internetupplaga) 2005-09-07, hämtad 2010-01-14, <http://www.poloniainfo.se/artikul.php?id=738>.

Anteckningar från en liten Fiat av Zbigniew Kuklarz, Camillas boklåda (privat blogg) 2008-09-23, hämtad 2010-02-10, <http://camillasboklada.wordpress.com/2008/09/>.

Bäckstedt, Eva, Massör fick Kuklarz på spåret. *Svenska Dagbladet* (internetupplaga) 2005-08-10, hämtad 2010-02-10, http://www.svd.se/kulturnoje/nyheter/massor-fick-kuklarz-pa-sparet_446279.svd.

Boda, Lisa, Mitt namn är Zbigniew. *Folkbladet* (internetupplaga) 2005-08-29, hämtad 2010-02-10, <http://www.folkbladet.se/nyheter/artikel.aspx?ArticleID=2827930>.

Bromander, Lennart, En vits för mycket. *Aftonbladet* (internetupplaga) 2005-08-12, hämtad 2010-02-07, <http://www.aftonbladet.se/kultur/bokrecensioner/article306206.ab>.

Dahlman, Inger, Forsande språglädje. *Blekinge Läns Tidning* (internetupplaga) 2008-05-29, hämtad 2010-02-07, http://www.bl.se/noje_o_kultur/forsande-sprakgladje%28667412%29.gm.

Gardell, Hanna, Anteckningar från en liten Fiat. *Sydsvenskan* (internetupplaga) 2008-05-15, hämtad 2010-02-07, http://sydsvenskan.se/kultur-och-nojen/kultur_bocker/bokrecensioner/article323301/Anteckningar-fran-en-liten-Fiat.html.

- Kalmteg, Lina, Han vänder ut och in på sin identitet. *Dagens Nyheter* (internetupplaga) 2005-07-25, hämtad 2010-02-07, [http:// www.dn.se/ kultur-noje/han-vander-ut-och-in-pa-sin-egen-identitet-1.371094](http://www.dn.se/kultur-noje/han-vander-ut-och-in-pa-sin-egen-identitet-1.371094).
- Löfvendahl, Erik, Underbar Polenresa i en Fiat. *Svenska Dagbladet* (internetupplaga) 2008-05-16, hämtad 2010-02-07, [http:// www.svd.se/import_np / import_np_kulturnoje e / underbar-polenresa-i-en-fiat_1252959](http://www.svd.se/import_np/import_np_kulturnoje/underbar-polenresa-i-en-fiat_1252959).
- Löfvendahl, Erik, Debutant med utanförskapets dubbla blick. *SvenskaDagbladet* (internetupplaga) 2005-05-30, hämtad 2010-03-26, http://www.svd.se/kulturnoje/litteratur/debutant-med-utanforskapets-dubbla-blick_31325.svd.
- Ormestad, Carin, Kulturkrockar och sexuell frustration. *Uppsala Nya Tidning* (internetupplaga) 2008-05-16, hämtad 2010-02-07, http://www2.unt.se/avd/1,1826,MC=5-AV_ID=755658,00.html.
- Platter, Dana, Mała dusza na sprzedaż. *Polonia Info* (internetupplaga) 2005-09-12, hämtad 2010-01-04, <http://www.poloniainfo.se/artikul.php?id=741>.
- Platter, Dana, Alergia na polskość. *Polonia Info* (internetupplaga) 2005-09-12, hämtad 2010-01-04, [http://www.poloniainfo.se/ artykul.php?id=740](http://www.poloniainfo.se/artikul.php?id=740).
- Platter, Dana, Patriotyzm a serwilizm. *Polonia Info* (internetupplaga) 2005-11-10, hämtad 2010-01-04, <http://www.poloniainfo.se/artikul.php?id=748>.
- Schwartz, Nils, Zbigniew Kuklarz, Anteckningar från en liten Fiat. *Expressen* (internetupplaga) 2008-05-16, hämtad 2010-02-07, [http://www.expressen.se/kultur/1.1163386/zbigniew-kuklarz-anteckningar-fran-en-litenfiat?standAlone=true&viewstyle= print&textStrl=1](http://www.expressen.se/kultur/1.1163386/zbigniew-kuklarz-anteckningar-fran-en-litenfiat?standAlone=true&viewstyle=print&textStrl=1).

Svenska artiklar om Polen

- Arbin, Gunnel, Rädsla för kommunismen. *Sydsvenskan* 1995-11-20. Borg, Stefan, Polen sätter industrierna före miljön. *Aftonbladet* 1990-0806.
- Carlbom, Mats, Bristen på varor allt värre. *Dagens Nyheter* 1989-08-23. Carlsson, Henry, Grazyna har väntat 15 år på större kök och Tre årslöner för begagnad Fiat. *Sydsvenskan* 1989-03-17.
- Ettarp, Lars, Miljöförstöringen i Polen är långt värre än i England eller Ruhrområdet. *Dagens Nyheter* 1985-05-08.

- Hagerfors, Anna Maria, Polens blysjuka barn. *Dagens Nyheter* 1989-0511.
Hagerfors, Anna Maria, Industrin gör Polens framtid svart. *Dagens Nyheter* 1989-05-11.
Klassisk strid i kluvet Polen. *Dagens Nyheter* 1997-05-25.
Leckius, Ingemar, Solidaritets skyddspatron. *Sydsvenskan* 1985-03-26.
Lindström, Jan, Oh Polens drottning, be för oss. *Expressen* 1981-03-30.
Nilsson, PM, Polens affärer och påvens. *Expressen* 1995-06-25.
Nygren, Ronny, De svälter ut oss. *Aftonbladet* 1989-08-25.
Nygren, Ronny, Polen idag - en dödsmärkt tiggare. *Aftonbladet* 1989-0822.
Nygren, Ronny, Walesa vädjar: Vi behöver hjälp nu, *Aftonbladet* 198908-26.
Söderberg, Staffan, Kyrkan i Polen: en utmaning för CIA och KGB. *Sydsvenskan* 1987-05-06.
Söderblom, Staffan, Pengarna tog slut och orken — folk gick någon annanstans. *Aftonbladet* 1990-01-17.

Annat

- Żmuda-Trzebiatowska Magdalena, *Polen -Sverige: Bilden av den andre och den nationella identiteten mot bakgrund av svenska och polska presstexter från åren 1989—1999*, Poznań 2001 (doktorsavhandling, opublicerad).

Streszczenie

Kulturowa schizofrenia i uzdolniony copywriter z kłopotliwym nazwiskiem, który został pisarzem. O Zbigniewie Kuklarzu i jego rozprawie z polskim dziedzictwem.

Zbigniew Kuklarz to pseudonim autora, którego dwie powieści: *Hjälp jag heter Zbigniew* (2005) i *Anteckningarfrån en liten Fiat* (2008) ukazały się nakładem wydawnictwa Bonniers. Operując karykaturą i stereotypem Kuklarz porusza w nich problem zawieszenia pomiędzy dwoma kulturami i poszukiwania własnej tożsamości.

Kuklarz urodził się w 1967 r. w Szwecji, jego rodzice są polskimi imigrantami. Z wykształcenia jest nauczycielem szwedzkiego, francuskiego i angielskiego, studiował również w znanej sztokholmskiej szkole reklamy i marketingu Berghs School of Communication. Działalności literackiej nie traktuje jako swojego głównego zajęcia. Pod prawdziwym nazwiskiem, które również rozpoczyna się od budzącej w języku szwedzkim seksualne skojarzenia sylaby „kuk” (wulgarnie określenie penisa), robi karierę w branży reklamowej.

Przedmiotem niniejszego tekstu są rozważania nad charakterem twórczości Zbigniewa Kuklarza, jego pozycją na szwedzkim rynku literackim i ewentualnym znaczeniem dla polsko-szwedzkich kulturowych zbliżeń. Autorka zadaje także pytanie o obraz Polski i Polaków, jaki szwedzki czytelnik może wynieść z lektury i zestawia go z rezultatami własnych badań nad polsko-szwedzkimi relacjami zebranych w rozprawie doktorskiej *Polen-Sverige: Bilder av varandra och den nationella identiteten mot bakgrund av svenska och polska presstexter från åren 1989 — 1999*.

Akcja powieści *Hjälp jag heter Zbigniew*, która może być datowana na rok 2002, rozgrywa się w środowisku osiadłych w Szwecji Polaków. Urodzinowe przyjęcie siostry głównego bohatera, Zbigniewa, najbardziej szwedzkiego spośród polskich gości zebranych w szeregowcu na sztokholmskim przedmieściu Haninge, staje się dla niego okazją do przeprowadzenia analizy własnej rozdwojonej tożsamości. *Anteckningar från en liten Fiat* to opowieść o podróży po Polsce końca lat osiemdziesiątych odbytej przez trzech młodych Szwedów Piotra, Johna i Leo, którzy chcą spełnić ostatnie życzenie tragicznie zmarłego Kristoffera i rozsypać jego prochy z tatrzańskiego szczytu Mnich. Centralnym motywem powieści są religijne rozterki wychowanego w katolickiej tradycji Piotra, który musi się również odnaleźć w roli przewodnika po mało sobie znanej ojczyźnie przodków.

Konstruując postaci Zbigniewa i Piotra Kuklarz sięgnął po wątki autobiograficzne. Obaj są urodzonymi w Szwecji dziećmi polskich emigrantów. Biegle posługują się językiem polskim, dorastali w środowisku, gdzie jadało się pierogi, słuchało

Chopina, podziwiało Solidarność i Lecha Wałęsę i chodziło co niedzielę do polskiego kościoła. Są jednak między nimi zasadnicze różnice. Zbigniew od dzieciństwa pragnął pozbyć się ciężącego mu balastu polskości i wtopić w szwedzkie społeczeństwo. Służyć temu miał prześmiewczo-pogardliwy stosunek do wszystkiego, co miało związek z Polską oraz chętnie manifestowane poczucie wyższości wobec rodaków. I chociaż udało mu się osiągnąć wymarzoną pozycję: zdobył wykształcenie, rozpoczął karierę zawodową, ożenił się ze Szwedką, nigdy nie opuściło go poczucie rozdarcia, zawieszenia pomiędzy dwoma kulturami, światopoglądami, sposobami na życie. Podczas rodzinnej imprezy przeżywa swego rodzaju katharsis i wyzwala się z kulturowej schizofrenii. Dla Piotra polskie pochodzenie nie jest problemem, krąg jego przyjaciół to modelowy przykład wielokulturowego tygla. Osadzenie w katolickich wartościach jest właściwie jedynym wyznacznikiem polskości bohatera, ale jednocześnie głównym rysem jego charakterystyki. Kryzys naiwnej religijności Piotra wyrażającej się rozmowach z Matką Boską i Janem Pawłem II ma to samo podłoże, co jego ambiwalentny stosunek do Polski, poznawanej podczas podróży. Piotr chce odczuwać wzruszenie i być dumny z kraju przodków, ale patrzy na niego oczami młodego Szweda, przybysza z innego, zachodniego świata, z mieszaniną wyższości i pobłażliwego rozbawienia. Można stwierdzić, iż Piotr również doświadcza przemieszania kultur, ale niejako w odwrotną stronę niż próbujący stać się Szwedem Zbigniew. Jednak podobnie jak on musi spróbować odnaleźć swój sposób na odczuwanie polskości.

W zbiorowym portrecie Polaków nakreślonym w *Hjälp, jag heter Zbigniew* dominują cechy negatywne. Opisując zachowania zgromadzonych na urodzinowym przyjęciu członków rodziny Zbigniew bezlitośnie odsłania wady i kompleksy swoich rodaków: nadużywają alkoholu, są hałaśliwi i kłótlivi, chętnie uciekają się do rękoczynów, lubują się w niewybrednych żartach i wulgaryzmach, ich deklarowana katolicka moralność to hipokryzja, wstydzą się chłopskiego pochodzenia i za wszelką cenę próbują udowodnić, jacy są bystrzy, pouczając i krytykując

innych. Kuklarz sięga również po inne rozpowszechnione wśród Szwedów opinie: Polacy pracują na czarno, przyjmują każde zaoferowane zajęcie, są narodem kombinatorów i oszustów. Ta bardzo jednostronna charakterystyka wywołała wiele kontrowersji wśród części środowiska polonijnego. Pisarz został oskarżony o kalanie własnego gniazda, cementowanie stereotypów i budowanie negatywnego wizerunku osiadłych w Szwecji Polaków.

Analizując kulturowe tło powieści *Anteckningar från en liten Fiat* można zauważyć, iż Kuklarz chętnie sięga po stereotypowe ujęcia najpopularniejszych tematów pojawiających się w dotyczących Polski szwedzkich relacjach prasowych, które pochodzą z lat osiemdziesiątych i początku lat dziewięćdziesiątych. Polska naznaczona piętnem komunizmu i sterroryzowana przez dyktatora w ciemnych okularach jest krajem kolejek za chlebem, ciasnych mieszkań w szarych blokach, głodowych pensji i skażonego środowiska. Polacy szukają pociechy w religii, która jest obecna we wszystkich aspektach życia, od przydrożnych kapliczek do mszy, które stają się patriotycznymi demonstracjami. Recenzje w prasie i na prywatnych blogach pokazują, iż szwedzcy czytelnicy skłonni są traktować powieść jako reporterski zapis podróży „przez ostatnie dni komunizmu”. Dla Polaków lepiej obeznanych w historycznych i społecznych realiach jest jednak jasne, iż autor dość swobodnie zestawia i interpretuje fakty, a obraz Polski wyłaniający się z książki nie współgra z sugerowanym przez niego samym datowaniem akcji na lato 1989 r.

Pozytywne recenzje obu powieści Kuklarza publikowane w szwedzkiej prasie zawierają również próby zaklasyfikowania jego twórczości. Nie ulega wątpliwości, iż pisarz idealnie wpasował się w się w nowy i cieszący się dużym zainteresowaniem nurt literatury szwedzkiej, czerpiący z dyskusji nad społeczeństwem wielokulturowym. Powieści Kuklarza inaczej będą jednak odbierane przez Szwedów, a inaczej przez Polaków. To co śmieszy pierwszych, może drażnić drugich, a nawet być przez nich uznane za niesmaczne czy obraźliwe. Niuanse, które szwedzki Polak wychwyci, odwołując się do swojej podwójnej

kulturowej kompetencji, pozostaną prawdopodobnie zupełnie niezauważone przez Szweda.

Zbigniew Kuklarz jest bezsprzecznie częścią szwedzkiego zjawiska kulturowego — popytu na literaturę tworzoną przez pisarzy o imigranckich korzeniach, a jego twórczość interesującą próbą połączenia perspektywy obserwatora i uczestnika. Należy jednak pamiętać, że *Hjälp jag heter Zbigniew* nie jest wyczerpującą charakterystyką szwedzkiej Polonii, a *Anteckningarfrån en liten Fiat* przewodnikiem po Polsce końca lat osiemdziesiątych. Nie powinno się więc zbyt pochopnie kreować autora na łącznika między polską a szwedzką kulturą.

